

TÜRKÇE ÖĞRETMENİ ADAYLARININ ÇOCUK EDEBİYATI ÜRÜNLERİNİ SEÇEBİLME YETERLİLİKLERİ¹

Pre-service Turkish Teachers' Adequacies of Selecting Children's Literature Products

Saadet MALTEPE*

Türkçe
Öğretmeni
Adaylarının

398

ÖZ

Problem Durumu: Çocuk edebiyatı ürünleri, okulöncesi dönemden başlayarak sunduğu görsel ve dilsel olanaklarla çocukları anadilinin inceliklerini sezmeye yöneltten ilk araçlardır. Bu nedenle de kitapların anlatım dili, içerik, iletiler, resimler, tasarım vb. açısından bazı temel ilkelere dayandırılması gerekir. Ancak bu ilkelere uyulması durumunda, nitelikli çocuk kitapları ortaya çıkabilir. Böylesi bir ön koşulun varlığı, çocukların bilişsel, duyuşsal ve toplumsal gelişimlerine katkı getiren nitelikli kitapların yanında; çocuksu ve güdümlü, anadili bilincinin gelişimini engelleyici ve okuma isteği uyandırmayan kitapların da bulunabilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle, çocukları kitapla buluşturmada önemli bir görev üstlenecek olan Türkçe öğretmeni adaylarının nitelikli çocuk kitaplarını seçebilecek yeterliliğe ve farkındalık düzeylerine ne derece sahip olduklarının belirlenmesi önem kazanmaktadır.

Araştırmanın Amacı: Türkçe öğretmeni adaylarının çocuk edebiyatı ürünlerinde bulunması gereken ilkeleri öğrenip öğrenemediklerinin ve çocuk edebiyatı ürünlerinin eğitsel niteliklerine yönelik farkındalıklarının oluşup oluşmadığının ortaya konulabilmesi için yapılan bu araştırmanın temel amacını, Türkçe öğretmeni adaylarının çocuk edebiyatı ürünlerini seçebilme yeterliliklerinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi: Nitel araştırma stratejisi içinde yer alan odak grup görüşmesi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmada Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü 4.sınıf öğrencileri araştırmanın *çalışma grubu* olarak belirlenmiştir. Örneklem yöntemi olarak *Maksimum Çeşitlilik Örnekleme* yapılmış; var olan dört şubenin her birinde Çocuk Edebiyatı dersi not ortalamasına göre üst, orta ve alt düzeyde başarılı öğrencilerin yer aldığı gruplar oluşturulmuş ve her şubeden üç, her gruptan bir olmak üzere toplam 12 öğrenci veri kaynağı olarak alınmıştır. Veri toplama aracı olarak görüşme formu kullanılmış, bu form ışığında öğrencilerle iki oturumda görüşmeler yapıp ses kayıtları elde edilmiştir. Ses kayıtlarının çözümlemesiyle elde edilen nitel veri seti tümevarımsal içerik çözümlemesi tekniğiyle çözümlenmiştir.

Bulgular ve Sonuçlar: Araştırmada elde edilen sonuçlar; öğretmen adaylarının nitelikli çocuk kitaplarının özelliklerine ilişkin bilgilerini yansıtan görüşleri ile nitelikli çocuk kitaplarını seçebilme yeterlilikleriyle ilgili algıları çerçevesinde yapılandırılmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının, nitelikli çocuk kitaplarının biçimsel özelliklerinde görsel öğelerin çocuğun estetik gelişimine ve sanat eğitimine katkı getirmesine yönelik bilgileri dile getirmeyip kitapların daha kolay okunmasına ve anlaşılmasına olanak tanıyan ölçütleri ön plana çıkardıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Nitelikli çocuk kitaplarının içerik ve eğitsel özelliklerinde öğretmen adaylarının hem konuların hem de kahramanların seçiminde “gerçeklik”, “kendi kültürümüz”, “öğreticilik” kavramlarını daha çok vurguladıkları ve çocuk kitaplarının okuma kültürü edindirme,duygu evrenini genişletme,anadili bilinci ve duyarlılığı sağlama ve estetik gelişime katkı getirme vb. işlevlerine yeterince önem vermedikleri sonucuna varılmıştır.

Araştırmada nitelikli çocuk edebiyatı ürünlerini seçebilme konusunda kendini yeterli ve yetersiz gören öğretmen adaylarının hemen hemen eşit sayıda olduğu; kitap seçimi konusunda kendini yeterli gören öğretmen adaylarının ise yeterliklerini, nitelikli çocuk kitaplarının özelliklerine ilişkin bilgileriyle yansıtmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çocuk Edebiyatı, Nitelikli Çocuk Kitapları, Türkçe Öğretmeni Adayları

ABSTRACT

Statement of the Problem: Children's literature products are the first tools to direct pupils to perceive the fine points of the language that begins with visual and auditory possibilities it offers as early as in preschools. For this reason they should be based on some principles such as expression, content, messages, graphical elements, design etc. It is possible to produce quality children's books only by obeying these principles. Existence of such a precondition may result in existence of childish and directing and desire-to-read suppressing books despite the existence of quality books that would contribute to children's cognitive, affective and social improvements. Therefore, determination of pre-service Turkish Language teachers' selection proficiencies of quality children's books and the level of awareness of the adequacies for selecting them become important.

¹ Bahçeşehir Üniversitesi ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın işbirliğinde 18-19-20 Mayıs 2008 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen Türkçe Öğretimi Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş halidir.

* Yard. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü

Aim of the Study: The study, which was conducted to determine whether per-service Turkish language teachers have learned the principles that should be present in children's literature products and whether they have developed awareness about educational qualities of children's literature products, mainly aims at determining pre-service Turkish language teachers' adequacies of selection of children's literature products.

Method of the Study: In this qualitative study conducted using focus group interview method, group of senior level university students of Turkish Language Education Department, Necatibey Faculty of Education at Balıkesir University was selected as the sample. Using *maximum variety* sampling method, three students from each of four classes selected according to their Children's Literature course grades into three success level groups: high, intermediate and low, to make a total of 12 students. As the data collection instrument an interview form was used; using this form the students were interviewed in two sessions and their responses were recorded via a voice recorder. Qualitative data obtained by transcribing the interviewees'

The results of the study was constructed based on pre-service teachers views reflecting their knowledge about the characteristics of a quality children's book and about their perceptions of proficiencies of selecting quality children's books.

In the style related characteristics of quality children's books, it was come up to the result that participant per-service teachers did not mention about the visual objects' contributions to children's aesthetical development and artistic education, they put forward the criteria that contribute to the easier readability and comprehensibility of the books.

In the content and educative properties of quality children's books, it is concluded that the pre-service teachers stressed out the concepts of "reality", "own culture", and "instructive" more in selections of both subjects and characters and it is also concluded that they did not give importance to the children's books functions such as developing reading culture, enlargement of sensual environment, developing consciousness and being sensitive to native language.

In this study it is found that the numbers of pre-service teachers who see themselves as sufficient and insufficient in selecting children's book are virtually equal and that the participants who see themselves sufficient in book selection did not reflect their sufficiency by their knowledge about the characteristics of quality children's books.

Key Words: Children's literature, Quality children's books, Pre-service Turkish teachers.

1. GİRİŞ

Çocuk edebiyatı(yazını), erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştiren, beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adıdır (Sever, 2003:9). Çocuk edebiyatı ürünleri; okulöncesi dönemden başlayarak sunduğu görsel ve dilsel olanaklarla çocukları anadilinin inceliklerini sezmeye yöneltten ilk araçlar olmasının yanında çocuklara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmak gibi önemli bir işleve de sahiptir.

Çocuklar okumaya başladıktan ve bu konuda ilerlemeler gösterdikten sonra sürekli olarak edebiyat eserlerinden yararlanmak ihtiyacını duyarlar. Jacop (1995) bu ihtiyacın nedenlerini; edebiyatın hoş vakit geçirici, eğlendirici olması, ruha canlılık vermesi ve yaşama gücünü arttırması, hayatı keşfe yardım etmesi, rehberlik kaynağı olması, yaratıcı etkinlikleri teşvik etmesi ve güzel bir dil oluşturması olarak sıralamıştır (Akt.: Oğuzkan, 2000).

Dil, edebiyat, sanat ve estetik değeri taşıyan ve iyi okur, duyarlı birey yetiştirmeyi amaçlayan çocuk kitapları, çocuklukta, dinleme, okuma, yazma, düşünme ve eleştiri kültürü edinme süreçlerinde en etkili uyarandır (Şirin, 2007b).

Norton (1999:4-40), okul öncesi dönemden başlayıp orta öğretim çağına kadar uzanan evrede, çocuk kitaplarının dil, bilişsel, kişilik ve sosyal gelişimine olan önemli katkılarından söz eder. Ona göre, çocukların gelişim özelliklerine uygun edebiyat yapıtlarıyla desteklenen etkinlikler, bu sürecin yapılandırılmasında önemli bir işlev üstlenir (Akt.: Sever, 2003:29).

Anadili öğretiminde bu kadar önemli bir işleve sahip çocuk kitaplarının anlatım dili, içerik, iletiler, tasarım, eğitim ilkeleri vb. açısından bazı temel ilkelere

dayandırılması gerekir. Ancak bu ilkelere uyulması durumunda nitelikli çocuk kitapları ortaya çıkabilir.

Çocuk kitaplarının boyutları, kağıt cinsi, kapak ve cildi, sayfa düzeni, harfler ve resimler kitapların tasarım özelliklerini belirleyen öğelerken; konu, izlek(tema), karakterler, dil ve anlatım, ileti ve çevre ise içerikle ilgili öğelerdir. Nitelikli çocuk kitaplarının yazılmasında bu öğelerin çocuk gerçekliğine uygun ve sanatçı duyarlılığı ile oluşturulması önemli bir işleve sahiptir.

Çocuk edebiyatı ürünlerinin dayanması gereken ilkeleri Sever (2003:191-192) aşağıdaki gibi sıralamıştır:

Kitaplarda, çocuğun kendine özgü içtenliğiyle anlatım dilinin doğallığı buluşturulmalıdır.

Yazar, anlattığı ve kurguladığı olaylarda, çocuklarla arkadaşlık-dostluk kurabilmeyi başarabilmelidir.

Kitaplar, çocuklara anlamlandıramayacağı ya da yaşama geçiremeyeceği sorumluluklar yüklememelidir.

Kitaplarda çocukların kavramsal gelişimlerine katkı sağlayacak bir anlatım seçilmeli, çocuklara Türkçe'mizin anlatım olanakları ve kuralları sezdirilmelidir.

Kitaplardaki resimler, çocukların beğeni ve algılama düzeyine uygun olmalı, metnin iletisine görsel bir zenginlik katmalı; estetik nitelikleriyle de görsel algılarını geliştirici bir özellik taşımalıdır. Kahramanların fiziksel portreleri, metinde yansıtılan kişilik özelliklerine uygun bir biçimde çizilmeli; resimler kahramanların başat özelliklerini (şişman, zayıf, uzun saçlı, kısa boylu, sinirli, uysal vb), yaşadıkları ruhsal durumları, geçirdikleri fiziksel değişimleri çocuklara duyumsatabilmelidir.

Kitaplar, dilsel ve görsel özellikleriyle çocuğun hem sanat hem de düşünme eğitimi sürecini desteklemelidir.

Kitaplar, çocuğun yaşına, ilgi ve gereksinmelerine uygun olarak insan ve yaşam gerçekliğini anlamasına katkı sağlamalı, her şeyden önemlisi de çocuk ile yaşam arasında güçlü bir bağ oluşturmalıdır. Özellikle, çocuğun kendini özgürce gerçekleştirebilmesine(düşünmesine, düşlemesine, gülmesine, eğlenmesine, imge üretmesine vb) olanak sağlayacak yaşam durumları, dilin anlatım ustalığıyla kurgulanarak çocuklara sunulmalıdır.

Kitaplarda yazar tarafından kurgulanan gerçeklik, çocuklar tarafından, okuma eylemi sonrası kendi gerçekliklerine dönüştürülebilmeli; başka bir söyleyişle, yazarın paylaşmak istedikleri, çocukların, yaşam-anlam gerçeğinden kopuk olmamalıdır.

Kitaplar, çocukları okumaya isteklendirecek bir tasarım anlayışını yansıtmalı, çocuklar kendileri için üretilen bir araca verilen önemi, gösterilen saygıyı, kitabın dış yapı (biçimsel) özellikleriyle bütünleşmiş olan tasarım özeninden anlayabilmelidir.

Kitaplarda, yaşamın bir gerçeği olduğu düşüncesiyle, şiddet olgusuna da yer verilebilir. Ancak, olay kurgusunda, çocukların yaş ve gelişim özellikleri de göz önünde bulundurularak, yer verilen şiddet öğeleri, çocukları şiddete karşı neler yapılması gerektiği noktasında duyarlı kılmalı, onlarda şiddet ve kaba güce karşı bir anlayış oluşturabilmelidir. Özellikle, çocuklara demokratik yaşamı önemi ile bireysel ve toplumsal ilişkilerdeki sorunların çözümünde en etkili yöntemin "iletişim" olduğu gerçeği sezdirilmelidir.

Çocuk edebiyatının temel sorumluluğu, çocuklara dilin ve resmin olanaklarıyla kurgulanmış yeni yaşantılar sunma olmalı, sunulan yaşantılardan çıkarsamalar yapma sorumluluğu ise çocuğa bırakılmalıdır

Ne yazık ki ülkemizde yukarıdaki ilkelere uygun ve çocukların bilişsel, duyuşsal ve toplumsal gelişimlerine katkı getiren nitelikli kitapların yanında ve belki de daha çok; çocuksu ve güdümlü, bir başka deyişle, bir ideolojinin ya da bir inancın sözcülüğünü yapan, anadili bilincinin gelişimini engelleyici ve okuma isteği uyandırmayan kitaplar da bulunmaktadır. Bu tür kitapların çocukların kavramsal gelişimine ve dilsel beğenilerine katkı sağlamayacağı ve çocuğun duygu ve düşünce sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceği açıktır (Sever, 2003).

Çocukların tüm gelişim evrelerine özellikle de dil gelişimine önemli katkıları olan ve onların birçok yaşamsal ihtiyacını karşılayan nitelikli çocuk kitaplarından Türkçe öğretim sürecinde yeterince yararlanılmaması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Şirin (2007b:64)'e göre Türkçe öğretiminin anlama (okuma ve dinleme) ve anlatım (konuşma ve yazma) becerilerinin kazandırılmasıyla çocuk edebiyatının temel işlevi olan okuma alışkanlığı kazandırmak arasında koşut bir ilişkinin bulunduğu henüz somut bir biçimde uygulamaya yansıtılamamıştır.

Türkçe öğretim sürecindeki bu kopukluğun temelinde çok uyaranlı eğitim ortamları yaratmak yerine tek kaynaklı uygulamalara yönelmesi yatmaktadır. Oysa ki, Türkçemizin anlatım olanaklarının öğrenciler tarafından sezilmesini ve onların duyma ve düşünme sorumluluğu üstlenmesini sağlayacak yazınsal metinlerin ve çocuk duyarlılığı, çocuk bakışı ve çocuk gerçekliğine dayalı nitelikli çocuk kitaplarının Türkçe öğretim sürecinde kullanılması, anadili öğretiminin amaçlarını gerçekleştirmede önemli açılımlar sağlayacaktır (Şirin, 2007b; Sever, Kaya ve Aslan, 2006). Aslan (2006) tarafından yapılan bir araştırmada, yazınsal nitelikli çocuk kitaplarıyla gerçekleştirilen Türkçe öğretiminin, öğrencilere okuduğunu anlama ve yazılı anlatım becerilerini kazandırmada, geleneksel anlayışla yürütülen öğretime göre daha etkili olduğunun bulunması yukarıdaki saptamayı destekler niteliktedir.

Türkçe öğretiminde daha çok öğrencilerin düşünce üretmelerine, onların duygularını açıklamalarına kılavuzluk etmesi gereken öğretmenin öğrencilerin, Türkçenin anlatım gücünü sezerek kendilerini, insanı ve yaşamı anlama, anlatma alışkanlığı kazanmaları için ortam hazırlaması gerekir (Sever, Kaya ve Aslan, 2006). Bu amacı gerçekleştirmenin yollarından biri de öğrencileri nitelikli çocuk kitapları ve bu kitaplardan seçilmiş metinler ile buluşturmadır. Bu konuda anne ve babalar kadar öğretmenin de sorumluluğu bulunmaktadır. Türkçe öğretiminin kaliteli çocuk edebiyatının ne olduğunu bilmesi ve kitap seçimi yaparken öğrencinin ilgisini ve gelişim düzeylerini göz önüne alması gerekir (Kaya, 2007:118). Bu yüzden çocukları kitapla buluşturmada önemli bir görev üstlenecek olan Türkçe öğretmeni adaylarının nitelikli çocuk kitaplarını seçebilecek yeterliliğe ve farkındalık düzeylerine ne derece sahip olduklarının belirlenmesi önem kazanmaktadır.

Türkçe öğretmeni adaylarının çocuk edebiyatı ürünlerinde bulunması gereken ilkeleri öğrenip öğrenemediklerinin ve çocuk edebiyatı ürünlerinin eğitsel niteliklerine yönelik farkındalıklarının oluşup oluşmadığının ortaya konulabilmesi için yapılan bu araştırmanın temel amacını; Türkçe öğretmeni adaylarının çocuk edebiyatı ürünlerini seçebilme yeterliliklerinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Nitel araştırma stratejisi içinde yer alan odak grup görüşmesi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen bu araştırmada; Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü 4.sınıf öğrencileri araştırmanın *çalışma*

evreni olarak belirlenmiştir. Örneklem yöntemi olarak *Maksimum Çeşitlilik Örnekleme* yapılmıştır. Nitel stratejide kullanılan Maksimum Çeşitlilik Örnekleme, tabakalı örneklem sürecine benzemektedir. Ancak nicel araştırma stratejisinde olasılık temelli örneklem seçilirken, nitel araştırma stratejisinde amaçlı örnekleme türleri kullanılmaktadır. Maksimum Çeşitlilik Örnekleme amaç, görel olarak küçük bir grup oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır (Patton, 1987, 1990; Maxwell, 1996; Yıldırım ve Şimşek 1999). Belirlenen örnekleme yöntemi ışığında, var olan dört şubenin her birinde Çocuk Edebiyatı dersi not ortalamasına göre üst, orta ve alt düzeyde başarılı öğrencilerin yer aldığı gruplar oluşturulmuş ve her şubeden üç, her gruptan bir olmak üzere toplam 12 öğrenci veri kaynağı olarak alınmıştır. Veri toplama aracı olarak görüşme formu kullanılmış, bu form ışığında öğrencilerle iki oturumda görüşmeler yapıp ses kayıtları elde edilmiştir. Ses kayıtlarının çözümlenmesiyle elde edilen nitel veri seti tümevarımsal içerik çözümlenmesi tekniğiyle çözümlenmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın bulguları; öğrencilerin nitelikli çocuk kitaplarının özelliklerine ilişkin bilgilerini yansıtan görüşleri ve nitelikli çocuk edebiyatı ürünlerini seçebilme konusundaki yeterlik algıları alt başlıklarında açıklanmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Öğrencilerin Nitelikli Çocuk Kitaplarının Özelliklerine İlişkin Görüşleri

Nitelikli çocuk kitaplarının hangi özellikleri taşımasına yönelik öğrenci görüşleri bütüncül olarak değerlendirildiğinde, bunların; kitapların biçimsel özelliklerine, içerik özelliklerine ve içerdiği eğitici öğelere yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Nitelikli çocuk kitaplarının biçimsel özelliklerine ilişkin öğrenci görüşleri incelendiğinde; öğrencilerin, daha çok, görsel öğelere (özellikle resimlere), basım özelliklerine, yazı karakteri ve punto büyüklüğüne değindikleri görülmekte; ancak bu özelliklerin nasıl olması gerektiği konusunda ayrıntılı bilgiler vermedikleri de dikkat çekmektedir. Bu konudaki öğrenci görüşleri aşağıda sunulmuştur:

“ (Kitaplar) Görsel öğelere de yer vermeliler, çocuğun onu canlandırabilmesi için. Okuyup okuyup sıkılabilir. Sayfalara resimler konmalı, yazılar, puntolar iyi ayarlanmalı. Çocukların ilgisini çekmeli kitap. İlk bakışta çocuk sayfaları çevirdiği zaman o kitabı almak istemeli. İçerik, dil ve üslup da önemli; ama çocuk nerden bilsin kitabın nasıl olduğunu. İlk bakışta görsel öğelere daha çok önem verilmeli bence.” (Ö2)

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi öğrenci, çocuk kitaplarının çocuğun ilgisini çekebilmesi konusunda içerik, dil ve üsluptan çok görsel öğelerin, resimlerin daha etkili olduğunu ve ayrıca görsel öğelerin hem okuma eylemini başlatmada hem de bu süreci sıkılmadan tamamlamada ne kadar önemli bir işlevi olduğunu dile getirmektedir.

Aşağıdaki alıntıda görüleceği gibi bir başka öğrenci de kitapların çocuklar tarafından daha iyi anlaşılmasında görsel öğelerin destekleyici rolüne vurgu yapmaktadır:

“ (...) Dış yapı olarak ve yazı karakteri, satır aralıkları, punto büyüklükleri dikkate alınarak öğrencinin seviyesine uygun olmalı. Seviye düşükse resimlerle, şekillerle desteklenmeli.” (Ö6)

Kitapların biçimsel özelliklerine yönelik bir diğer öğrenci görüşü ise; kitaplarda yer alacak resimlerin içerikle uyumlu olması gerektiğini yansıtmaktadır:

“ (...) Daha sonra görsel öğeler çocuğun tam anlayabileceği şekilde verilmeli. Mesala incelediğim bir kitapta tavşanın korkudan kaçması gerekirken resimde tavşan gülüyor.” (Ö7)

Çocuk kitaplarındaki resimler konusunda görüş belirten öğrencilerin hiçbirinin resimlerin estetik boyutuna değinmemeleri dikkat çekicidir. Oysaki çocuk kitaplarında sanatçı duyarlılığıyla yapılmış resimler, çocukların görme duyularının eğitilmesine olanak sağlayan etkili bir araçtır. Kitaplarda karşılaşılan düzeye uygun resimler, çocuklar için, bir sanat eğitimi ortamı yaratır (Sever, 2003:160).

Çocuk kitaplarının biçimsel özelliklerinin niteliği konusunda görüş bildiren bir başka öğrenci de aşağıdaki alıntıda kitapların basımının kalitesi ve ciltlemeye gösterilen özen ile okuma isteği uyandırması arasında bağlantı kurmaktadır:

“ Bence basım da kaliteli olmalı. Bizim zamanımızda Ömer Seyfettin’in bir kitabı çok adi bir basımla satılırdı. Ve o kitap elimde parçalandı. Hiçbir şekilde okumak istemedim. Çocuklar da okumak istemeyeceklerdir. Kitapların kaliteli bir basımı ve düzgün bir şekilde yapıştırması olması gerekir diye düşünüyorum.” (Ö3)

Nitelikli çocuk kitaplarının biçimsel özelliklerine ilişkin öğrencilerin bilgilerini yansıttıkları görüşlerini bütüncül değerlendirebilmek ve onların yeterlikleri konusunda bir yargıya varabilmek için nitelikli çocuk kitaplarında bulunması gereken biçimsel özellikler (Sever, 1995; Çınar,2009) Çizelge:1’de sunulmuştur:

Tablo 1. Nitelikli Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Biçimsel Özellikler

Ölçütler
1. Çocuk kitapları hacim ve ağırlık yönünden taşınabilir, kitaplık düzenlemesine de uygun olmalıdır.
2. Çocuk kitaplarında kullanılan kağıt mat, dayanıklı, birinci veya ikinci hamur kağıt olmalıdır.
3. Çocuk kitaplarında, sayfalar normal aralıklı satırlardan oluşmalı; sayfa kenarlarındaki geniş boşluklar (marjlar) bulunmalıdır.
4. Harflerin boyu, ilköğretim 1, 2 ve 3. sınıf öğrencileri için 12 puntodan büyük olmalıdır. 4 ve 5. sınıflarda 10 puntoluk harfler kullanılabilir.
5. Kitaplardaki resimler konuya uygun ve anlatılan olayı (olayları)özetler, yorumlar nitelikte olmalıdır.
6. Resimler anlatılan konuya göre; açıklayıcı, yorumlayıcı eğlendirici, güldürücü ve sevimli olmalıdır. Bazen de güldürürken düşündürmelidir.
7. Resimlerin taşıması gereken en temel özelliği ise, "estetik değeri"dir. Resimler, çocuğun estetik duygularının gelişmesine katkı sağlamalıdır.
8. Çocuk kitaplarında kapak kağıdı ve cilt sağlam ve kaliteli olmalıdır.
9. Kapak resimleri estetik değerinin yanında; canlı, kitap konusuyla ilgili ve çocuğu okumaya çağırıcı biçimde olmalıdır.
10. Kapakta kitabın adı, dış kapakta yazılmamışsa, iç kapakta yazarın(çeviri bir kitapsa aynı zamanda çevirenin), kitabı resimleyenin, basımevinin adları ile basım yılı ve yeri yazılmalıdır.

Öğrenci görüşleri Çizelge:1’deki ölçütlere göre değerlendirildiğinde;öğrencilerin çizelgedeki dört ölçüte (1., 3., 7. ve 10. ölçüt) hiç değinmedikleri, öğrenci görüşlerini yansıtan yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı gibi, daha çok 4. ve 5. ölçüt üzerinde durdukları görülmektedir.Öğrencilerin daha çok önem verdikleri bu iki ölçüt, harflerin punto büyüklüğü ve resimlerin konuya uygunluğuyla ilgili olup kitapların daha kolay okunmasına ve anlaşılmasına hizmet etmektedir. Oysaki kitapların biçimsel özelliklerinin; taşıma, okuma ve anlama kolaylığı sağlamasının yanında sunduğu görsellerle çocuğun estetik gelişimine de katkı getirmesi beklenir.

Nitelikli çocuk kitaplarının içerik özelliklerine ilişkin öğrenci görüşleri değerlendirildiğinde, öğrencilerin daha çok; hayal gücünü yansıtmaya, öğretici olmasına, çocuğun ilgisini çeken ve gerçek yaşamla bağlantılı konuları ele

almasına, doğa üstü öğelerin fazla yer almamasına, kendi kültürümüze uygun olmasına ve uzun cümleler kullanılmadan akıcı ve anlaşılır bir dille yazılmasına dikkati çektikleri görülmektedir. Bu konudaki öğrenci görüşleri aşağıda sunulmuştur:

“ Çocuk kitapları öncelikle hayal gücünü yansıtmalı; çocuk okurken başka dünyalar oluşturabilmeli kafasında.(...) Yaratıcılıklarını geliştirmek bakımından hayal gücü çok önemli.” (Ö1).

Yukarıdaki alıntıda öğrenci, özellikle çocukların yaratıcılıklarını geliştirmek bakımından kitaplarda hayal gücünün yansıtılmasının gerekliliğini vurgularken, aşağıdaki alıntılarda yer alan öğrenci görüşleri ise, kitapların, özellikle kahramanlar açısından, gerçekçi olması gerektiğini yansıtmaktadır:

“ Kahramanlar biraz hayatla iç içe olmalı bence. Çünkü çocukları görüyoruz, haberleri falan izliyorlar ve onların yerine kendilerini çok fazla koyuyorlar. Onları taklit etmeye çalışıyorlar. Bu şekilde zararlı davranışlara falan da yol açıyor. Yani onu iyi ayarlamaları gerekiyor. Kahramanların gerçekçi olması gerekir ya da çocuğa bunun hissettirilmesi gerekiyor. Hayal dünyasına da hitap etmeli; ama tehlikeli bir şekilde değil.” (Ö4)

“ Mesela çizgi filmlerden örnek verebiliriz. Hani bu şiddet içeren çizgi filmlerden etkileniyorlar. Gazetelerde okuyoruz çocuklar balkondan atlıyor. Kitaplara da bu şekilde yansıtılırsa çocuklar gerçekte de böyle bir şeyi yapabilirim diyebilir.” (Ö2)

“ Sihir, büyü fazla kullanılmamalı. Biraz daha hayatın içinden hayal dünyasına ait şeyler seçilmeli. Sihir, büyü, başka dünyalar, yaratıklar, canavarlar çok fazla çocuğun aklına sokulmamalı diye düşünüyorum.” (Ö3)

“ Bu tip doğaüstü varlıklar olduğu zaman çocuk onları benimsiyor ve onların hayatta var olduklarını düşünüyor. Daha sonra bir şekilde anne ve babası, arkadaşları bunlar yok sen bunlara mı inanıyorsun diye tepki gösterdiğinde çocuk hayal dünyasında bunların varlığına inandığı için üzülebilir ve içine kapanabilir ve çevresiyle iletişimde kopukluklar olabilir.” (Ö5)

Öğrencilerin yukarıdaki alıntılarda yer alan görüşleri değerlendirildiğinde; kitaplarda yaratılan hayali kahramanların, çocukların okudukları kitapların kahramanlarıyla özdeşleşmeleri gerçeğinden hareketle, onlarda zararlı davranışlara yol açacağı kaygısı taşıdıkları görülmektedir. Bu kaygının doğmasında televizyon kanallarında gösterilen bu tip çizgi filmlerin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçların etkili olduğu da dikkati çekmektedir. Ayrıca bu alıntılarda dikkati çeken bir başka nokta; öğrencilerin çocuk kitaplarında yer alan sihir, büyü ve doğaüstü varlıklara karşı geliştirdikleri olumsuz tutumdur. Bunun nedenini yukarıdaki son alıntıda öğrenci, kitaplardaki doğaüstü varlıkların gerçek dışılığını fark edemeyen çocuğun kişilik ve toplumsal gelişim açısından olumsuz yönde etkileneceğini belirterek açıklamaktadır.

Çocuk kitaplarında yer alan doğaüstü varlıklar ve hayali kahramanlar konusunda benzer yönde düşünen öğrencilerin görüşleri aşağıda sunulmuştur:

“ Şimdi bazı çocuk kitapları var. İşte son zamanlarda Harry Potter gibi. Bunlarda çok üstün yetenekli çocukları gösteriyorlar. Çocuklar bunlara özeniyor. Bunların etkisinde kalıp işte mesela ölmeyecekmiş gibi hissedip kendini vuruyor. Hani bunların göz önünde bulundurularak nitelikli bir çocuk kitabının onun normal yaşayışına, gerçek yaşama çok yakın olması lazım, çok fazla doğaüstü ürünler olmaması lazım.” (Ö9)

“ Ayrıca örnek vermek istiyorum. Bizim çocukluğumuzda sihir, büyü gibi şeylere bu kadar fazla yer verilmiyordu. ama bir Külkedisi de sihir içeriyor; ama

bizim dünyamızı olumsuz yönde etkilemedi. gayet de güzel bir şekilde kaldı, olumlu izler bıraktı. Ama günümüzde bu o kadar abartıldı ki bir kişi bunun başlattı sanki ardı arkası kesilmeden sihirli ilgili artık kitaplar. Çocukların ilgisini çekiyor. Çünkü burada bir bilinmezlik, gizem var ve çok merak ediyorlar.” (Ö1)

Yukarıdaki son alıntı asıl sorunun; kitaplarda doğüstü güçlere sahip kahramanların yer alması olmadığını, bunun kitaplarda ne kadar ve nasıl yer alması gerektiği olduğunu ortaya koymaktadır. Öğrenci bu durumu, çocukluğunda okuduğu Külkedisi ile günümüzde yayımlanan benzer kitapları karşılaştırarak ve özellikle de bu dönemde söz konusu kitapların içerdiği gizem sayesinde çocukların ilgisini çektiği için sayısının arttığını dile getirerek açıklamaktadır. Öğrencinin bu saptaması, görüşme yapılan öğrencilerin tamamına yakınının kitapların içerik özellikleriyle ilgili görüş belirtirken sihir, büyü gibi doğüstü öğelere dikkat çekmesinin nedeni olarak düşünülebilir.

Çocuk kitaplarının içerik özellikleriyle ilgili görüş belirten öğrenciler arasında; kitapların çocuklara bilgiler vermesi, bir şeyler öğretmesi, bir başka deyişle, didaktik bir yapı sergilemesi gerektiğini dile getirenler de bulunmaktadır:

“ İçerik olarak çocuğa bir şeyler vermeli. Yani bir eğitim amacı gütmeli. (...) Yani şu da var: Sonuçta kahramanın bir şeyler öğretmesi gerekiyor. Yani başından bir şeyler geçerse daha sonra çocuğa: ‘İşte bak böyle yaparsan, benim gibi yaparsan bununla, bununla karşılaşsın ve sonu kötü olur. İşte bak ben böyle yaptım bu şekilde oldu. İşte iyilik her zaman üstün gelir, sen iyiliği bırakma.’ şeklinde seslenmesi gerekir.” (Ö6)

“ Çocuğun günlük hayatta işine yarayacak bilgiler sunmalı. Yaşam becerilerini geliştirecek bilgiler yer almalı.” (Ö8)

“ (...) Şeker Portakalı çok güzel bir kitap. Çünkü tamamıyla bambaşka dünyalar oluşturuyor çocuğun kafasında ve birçok şey öğretiyor aslında; ama farkında olmadan. Çok çocuksu ve sıradan şeyler gibi gözüküyor; ama çok şey öğretiyor.” (Ö1)

Yukarıdaki alıntılarının ilkinde öğrencinin kahramana, dolayısıyla yazara, işaret parmağı sürekli havada duran öğretmen rolü biçtiği görülmektedir. Adı çocuk edebiyatı olsa da sonuçta bir edebiyat ürünü olan kitaplarda öğretme, ders verme amacının bu kadar ön plana çıkarılması, ülkemizde bu tip kitapların oldukça fazla olduğu düşünüldüğünde, uygulamadaki yanlışlığın fark edilmemesine, hatta kabul görmesine bağlanabilir. Oysa ki Şirin (2007:50-57), çocuğun eğri büğrü olduğu, eğitilmezse topluma zararı olacağı düşünülerek her şeyi katı bir disiplin ve korku çerçevesinde ele alan kitapları kötü çocuk kitabı olara kabul etmektedir. O’na göre bu kitapların yazarlarının yazdıkları bağırır, güdümlü olmayı görev kabul ederler, yazdıklarında didaktiklik ve faydacılık hep öndedir. Öyküden çıkarılacak dersi de okura bırakmazlar.

Öğrenci görüşlerinin yer aldığı yukarıdaki alıntılarının sonuncusunda ise; beğendiği bir kitabın özelliklerini dile getiren bir öğrenci, çocukların kitaplardan bir şeyler öğrenmesinin yolunun nasıl olması gerektiği konusunda ipuçları sunmaktadır. Zaten “Kitaplarda, çocuklara neler yapması ya da yapmamasının söylenmesinden çok, neler yapması ya da yapmaması gerektiği düşünülmelidir. Çocuklar, davranışlarının olası sonuçları üzerinde düşünce üretmeye özendirilmeli; davranış ve eylemlerinin başkaları üzerinde yaratacağı duygusal sonuçlar, çocukların duyarlılıkları işletilerek kendilerine buldurulmalıdır.” (Sever 2003:14).

Araştırmaya katılan öğrencilerin nitelikli çocuk kitaplarının içerik özelliklerine ilişkin görüşlerinde kitaplarda kendi kültürümüze ait konuların, kahramanların yer alması gerektiğine yapılan vurgu dikkat çekicidir. Elbette kitaplar kültürümüzü yansıtmalıdır; hatta öğrencilerin de söylediği gibi bu durum

çocuğun kahramanla özdeşleşmesini de kolaylaştırır. Yalnız “çocuk kitaplarının çocuğun kısa yaşam deneyimini, değişik kültürlerin ve coğrafyaların özelliklerini sunarak zenginleştirdiği” unutulmamalıdır (Sever, 2003:62). Aşağıda bu konudaki öğrenci görüşleri yer almaktadır:

“ Daha çok ilköğretim çağındaki öğrenciler kendi çevresindeki insanlardan etkilenirler ve parçalarda genelde kendi çevresinden ya da kendi kültüründen insanlara ait hikâyeler olmalı. Daha ileriki dönemlerde yabancı kültürlerden de parçalar alınabilir; ama ilköğretim çağında çocuklar daha çok kendi çevresinden, kültüründen parçalarla, hikâyelerle yüzleşmeli.” (Ö7)

“ Kahramanla özdeşleşmek daha kolay olur. Şimdi Amerikan çocuk kitabının aldığımız zaman çocuk zaten bunu yaşayamaz. Çünkü Amerikan ailesi ile kültürü ile Türk kültürü, örfü zaten çok farklı. Çocuk o zaman kendi ailesinin de onlar gibi davranması gerektiğini düşünecek, kendini onların içinde canlandırarak. O zaman tamamen toplumdaki dışarıda kalacak çocuk.” (Ö6)

“ Kültüre önem verilirken kültürü yozlaştıran işler yapıyoruz. Sürekli evrensel sürekli evrensel onu ön plana çıkardığımız zaman kendi kültürümüzden uzaklaşmış oluyoruz.” (Ö9)

Oğuzkan (1998:210)’a göre “ İyi bir çocuk kitabının konu bakımından yerli kültür değerleri yanında evrensel insanlık ve ahlak değerlerini kazandırıcı nitelikte olması da gerekir.” Aşağıdaki alıntıda öğrenci klasiklerden yola çıkarak bu saptamaya paralel bir görüş dile getirmiştir:

“ Çocuğa kendi kültürünü anlatan kitapların yanında evrensel kitaplar da verilmeli. Çünkü klasikler tüm insanlık için. İçinde işlenen konular tüm insanlık için olumlu olan şeyler, olumsuz bir durum yok.” (Ö8)

Araştırmaya katılan öğrencilerin nitelikli çocuk kitaplarının nasıl olması gerektiği konusunda kitapların dil ve anlatım özelliklerine çok az değinmiş oldukları, ayrıca bu konuya yönelik görüşlerin sınırlı ve yüzeysel kaldığı görülmektedir:

“ Genelde ilköğretim kitaplarında dil, anlaşılır olmalı. (...) Atasözleri ve deyimlerden sıkça yararlanılmalı.” (Ö7)

“ (...) Çocuk kitabında anlatım, üslup da önemli. Akıcı olmalı, çok fazla uzun cümleler olmamalı.” (Ö1)

Nitelikli çocuk kitaplarının içerik özelliklerine ilişkin öğrencilerin bilgilerini yansıttıkları görüşlerini bütüncül değerlendirebilmek ve onların yeterlikleri konusunda bir yargıya varabilmek için nitelikli çocuk kitaplarında bulunması gereken içerik özellikleri (Sever, 1995) Tablo 2’de sunulmuştur:

Tablo 2. Nitelikli Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken İçerik Özellikleri

Ölçütler
1. Kitaplarda tema olarak özellikle, demokratik ilkelere bağlanma gerekliliği; aile, yurt, ulus, doğa ve hayvan sevgisi; iyiye, güzele duyarlılık, kahramanlığa saygı, yaşamayı sevme ve yaşama zevki işlenmelidir.
2. Kitaplarda, çocuğun dünya görüşünü genişletmesi için evrensel değerlere de yer verilmelidir.
3. Yazarlar, eserlerinde politik ve ideolojik güdümlülüğe yönelmemelidir.
4. Çocuk kitaplarındaki temaların işlenişinde, çocukların gerçekleri de görmesini, anlamasını sağlamak ve bunun dozunu da çok iyi ayarlamak gerekir.
5. Çocuk kitaplarındaki konular çocukların ilgilerine, beğenilerine ve okuma eğilimlerine uygun olmalıdır.
6. Çocuk kitaplarında ele alınan konular, çocuklarda, güven duygusunu artırmalı, sağlam ve geçerli inançları yerleştirmeli; çocukların ulusal değerlere ve demokratik yaşayış biçimine saygı duymasını sağlamalıdır.
7. Kitaplardaki konuların, çocukların yaşantılarıyla ilgili olması ve gerçeğe uygun düşmesi beklenir.
8. Konular, çocukların güldürü duygusunu geliştirmeli, onları eğlendirip dinlendirirken eğitmelidir.
9. Çocuğun karmaşık yapıları anlayabilme ve karmaşık ilişkileri yorumlayabilme düzeyi düşünülerek çocuk kitaplarında az sayıda kahramana yer verilmelidir.
10. Çocuğun, okuduğu kitaplardaki kahramanlarla özdeşim kurduğu bilinmektedir. Bu nedenle, kahramanların fiziksel ve ruhsal portreleri güçlü bir biçimde çizilmelidir.
11. Masal ve masalımsı türlerin dışındaki kitaplarda, kahramanların özellikleri gerçek ya da gerçeğe yakın olmalı; abartıdan kaçınılmalıdır.
12. Çocukların hayvanlara olan sevgi ve merakı göz önünde bulundurularak bunlardan kahraman olarak yararlanılmalıdır. Bu doğa sevgisini de geliştirecektir.
13. Kahramanlarda insanüstü, gerçek ötesi özellikler abartılmadan, iyi ve yerinde kullanılmalıdır.
14. Çocuk kitaplarında, duygu ve düşünceler, olaylar tutarlı bir biçimde sıralanmalı; konu ile çocuklarda uyandırılmak istenen duygu (tema) arasında bir bütünlük sağlanmalıdır.
15. Olaylar; çocuğun ilgisini sürekli canlı tutan ilişki geçişleriyle, kitabın başından sonuna kadar, gereksiz ayrıntılara düşmeden, ölçülü ve rahat bir anlatımla aktarılmalıdır.
16. Çocuk kitaplarında, gereksiz ve bayağı her sözcüğü anlatımın dışında bırakan bir üslup yeğlenmelidir.
17. Anlatımda; "duruluk, akıcılık, açıklık, yakınlık, çeşitlilik ve kişiselilik" etkili ve güzel bir üslup yaratmanın temel koşulları olarak görülmelidir.
18. Çocuk kitaplarında eskimiş, yıpranmış sözcüklerle yüklü bir anlatımdan kaçınılmalıdır.
19. Çocukların sözcük dağarcıklarını zenginleştirecek, duygu ve düşünce evrenlerini de geliştirecek bir yaklaşım anlatımda temel ilke olarak benimsenmelidir.
20. Kitaplarda, Türkçenin zengin anlatım olanakları çocuklara hissettirilmeli; çocuğun dil beğenisini geliştiren bir yaklaşım, beş duyuya seslenen bir anlatımla üslup canlı kılınmalıdır.
21. Kitaplarda argo söyleyişlerden, bol mecaz ve istiare kullanmaktan kaçınılmalıdır.
22. Çocuk kitaplarında anlatım, tek özne ve tek yüklemden oluşan kısa ve yalın cümlelerle yapılmalı; cümlelerde edilgen çatılı eylemler yerine, etken çatılı eylemler kullanılmalıdır.
23. Kitaplarda çocukların kullanımında güçlük çektiği bağlaç ve edatlara (mademki, gerçi, aksi halde, rağmen, sanki vb.) mümkün olduğunca yer verilmemelidir.
24. Kitaplar; dilbilgisi, yazım (imla) ve noktalama kuralları bakımından yanlışsız olmalıdır

Öğrenci görüşleri Çizelge 2'deki ölçütlere göre değerlendirildiğinde; öğrencilerin kitapların konusuyla ilgili bir (9. ölçüt), kahramanlarla ilgili iki (10. ve 13. ölçüt), planla ilgili iki (15.ve 16. ölçüt), dil ve anlatımla ilgili ise altı ölçüte (17., 19., 20., 22., 24. ve 25. ölçüt) ilişkin görüş bildirmedikleri bulgulanmıştır. Öğrencilerin kitapların içerik özellikleriyle ilgili en çok üzerinde durdukları ölçütler ise sırasıyla 5.,7.,14.,8. ve 12. ölçüttür. Bu ölçütlerde (7. ölçüt hariç) dikkati çeken ortak özellik gerek konularda gerekse kahramanlarda "gerçeklik" vurgusudur. Ayrıca öğrencilerin önem verdikleri ve 7. ölçütte yer alan bir diğer kavram ise, onların ifadesiyle, "kendi kültürümüz"dür. Bu durum, yukarıda yer alan ve kitapların çocuklara bir şeyler öğretmesi ve ders vermesine vurgu yapan öğrenci görüşleri de dikkate alındığında, görüşlerine başvuru olan öğretmen adaylarının çocuk kitaplarının okuma kültürü edindirme, duygu evrenini

genişletme, anadili bilinci ve duyarlılığı sağlama ve estetik gelişime katkı getirme vb. işlevlerine yeterince önem vermedikleri; kitapları daha çok çocuğun eğitilmesinde ve biçimlendirilmesinde yararlanılması gereken araçlar olarak gördükleri şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca öğrencilerin hiç değinmedikleri ve daha az değindikleri ölçütlerde; çocukların ilgisine uygun konu seçimine, komik ve eğlenceli konulara, hayvanlardan seçilen kahramanlara, çocuğun dil beğenisini ve sözcük dağarcığını geliştirmeye ilişkin ifadelerin yer alması bu yorumu destekler niteliktedir.

Çocuk kitaplarının eğitici özelliklerine yönelik öğrenci görüşleri incelendiğinde; öğrencilerin kitaplardaki şiddet ve ideoloji öğelerine yoğunlaştığı görülmektedir. Her ikisi ile ilgili öğrenci görüşleri aşağıda sırasıyla sunulmuştur:

“ Günlük hayatta şiddet var, yani kitapta niye yok? Günlük hayattaki kişileri, kahramanları, olayları, her şeyi biz alıyoruz şiddeti almıyorsak bu sefer tam olmuyor.” (Ö8)

“ İyiyi kötüyü ayırt etmek için kötünün bir şiddet göstermesi gerekli; ama bu işte silahları içermemeli, Ama çocuğun ayırtına varabilmesi için şiddet hayatımızda da var, orada da mutlaka yer almalı.” (Ö2)

“ Şiddet alınmalı kitaplara; ama şiddetin yarattığı etkiler daha çok öğrencilere anlatılmalı.” (Ö7)

“ Şiddetin özendirilmemesi gerekiyor sonuçları gösterilerek.” (Ö10)

Yukarıdaki alıntılarının hepsinde kitaplarda şiddet öğesinin yer alabileceği, bunun da şiddetin yaşamda var olmasından kaynaklandığına yönelik görüşler belirtilmektedir. Sever (2003:192) de şiddet olgusunun kitaplarda yaşamın bir gerçeği olduğu düşüncesiyle yer alabileceğini; ancak kitaplarda yer alan şiddet öğelerinin çocukları şiddete karşı neler yapılması gerektiği konusunda duyarlı kılması ve onlarda şiddete karşı bir anlayış oluşturması gerektiğini vurgulamaktadır. Buna karşın Yalçın ve Aytaş (2005), çocuk kitaplarında şiddet öğelerine yer verilmemesi gerektiğini belirtmektedirler. Şirin (2007a) ise, çocukların okuyacağı kitaplarda, gerçek hayattaki somut şiddet edebiyata soyutlanarak yansıtılsa bile, hiçbir şekilde olumlanmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Şirin (2007b:42-58), çocuğu ve eğitimi politik nesne kabul eden her çeşit çocuk kitabını ideolojik ve güdümlü kitap olarak tanımlamakta ve oluşum halindeki Türk çocuk edebiyatının bütün evrelerinde dönemin resmi ideolojisinin egemen olduğunu dile getirmektedir. Bu saptama aşağıdaki alıntılarda yer alan öğrenci görüşlerini destekler niteliktedir:

“ Şey var bir de. Hani her gelen yönetim, her hükümet farklı farklı şeyler yapıyor, hani onların etkisi çok fazla oluyor ülkemizde. Türkiye'nin kuruluşundan itibaren baktığımız zaman her dönem olan olaylar edebiyata direk yansımış. Çocukların yaşayışına, çocuk edebiyatına da yansımış. Şimdi en belirgin şu anda da mesela çocukların okuyacakları kitaplarda kendi ideolojisine göre çok fazla unsur bulunmaya başlıyor, bir anda değişmeye başlıyor, bu direk fark ediliyor.” (Ö9)

“ Yani haberlerde de görüyoruz dini içerikli yayınların arttığını. Bu çocuk kitaplarına da yansıyor.” (Ö8)

“ Şöyle söyleyeyim, sonuçta gelen yönetim kendi ideolojisine uygun insan yetiştirme için eğitim anlayışını oraya çekmeye çalışıyor. Çünkü onun için en uygun olan kendi fikirleridir.” (Ö6)

Aslında unutulmaması gereken; çocuk kitabı yazarının bir düşüncenin, inancın peşinde koşan, o düşünce ya da inancın doğruluğuna çocukları inandırmaya çalışan bir söyleyici olmadığıdır (Sever, 2003:23).

Çocuk kitaplarının eğitsel özelliklerine ilişkin öğrenci görüşlerini bütüncül değerlendirebilmek ve onların yeterlikleri konusunda bir yargıya varabilmek için nitelikli çocuk kitaplarında bulunması gereken eğitsel özellikler (Sever, 1995) Çizelge 3’te sunulmuştur:

Çizelge 3. Nitelikli Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Eğitsel Özellikler

Ölçütler
Çocuk kitapları;
1. Okulda izlenen eğitim programlarını desteklemelidir.
2. Yaşamın gerçekleriyle ilişkili olmalıdır
3. Çocuğun duygu, düşünce ve hayal gücünü geliştirici biçimde kaleme alınmış olmalıdır.
4. Çocuğun bilgi ve kültür evrenini genişletmelidir.
5. Çocuğa, içinde yaşadığı çevreyi, ülkeyi, dünyayı gerçekçi açıdan (çocuğun gelişim düzeyine uygun biçimde) tanıtmalı; çocuğun bunlarla bütünleşmesini sağlamalıdır.
6. Şiddet öğeleri içermemeli; çocukta estetik bir duyarlık sağlamalıdır.
7. Çocuğun eleştiri yeteneğini geliştirmeli; onun tepkilerini düzenleyici bir rol oynamalıdır.
8. Çocuğun yaratıcı ve araştırmacı kişilik yapısı kazanmasına yardımcı olmalıdır.
9. Çocuğun dilsel becerilerinin (okuma, konuşma, yazma, dinleme) gelişmesine katkıda bulunmalıdır.
10. Çocuğa, toplumun bir bireyi olduğu ve ondan soyutlanamayacağı bilincini vermelidir. Onları, kendine ve topluma yabancılaştırmaktan korumalıdır.
11. Çocuğa, insanı "zayıf" ve "güçlü" yönleriyle tanıtmalıdır.
12. Bilimsel verilere ve evrensel ahlak kurallarına uygun olmalıdır.
14. Çocuğa kavratılmak istenen "ana düşünce"yi bir ibret biçiminde vermeyip, bunu sezinletmelidir.
15. Çocuğu yazgıcılığa ve uyduruculuğa sürüklememelidir.
16. Her türlü önyargıdan arındırılmış olmalıdır.
17. Çocuğun doğasına uygun bir yaklaşımla; yaparak, yaşayarak öğretme-öğrenme anlayışını yansıtmalı, eğlendirici, öğretici ve düşündürücü olmalıdır.
18. Siyasal ve dinsel yönlendirmeler içermemelidir.

BAÜ
SBED
12 (21)

409

Öğrenci görüşleri Çizelge 3’teki ölçütlere göre değerlendirildiğinde; öğrencilerin en çok sırasıyla; 2., 5. ve 4. ölçütlerdeki ifadeleri dile getirdikleri görülmektedir. Çizelge 3’teki beş ölçüt (1., 7., 9., 12. ve 16.) ise öğrenci görüşlerinde yer almamaktadır. Kitapların öğrenciler tarafından en çok vurgulanan eğitsel özelliklerinin “yaşamın gerçekleriyle ilişkili olma; çevreyi, ülkeyi ve dünyayı gerçekçi açıdan tanıtmalı; bilgi ve kültür evrenini genişletme” olması ve kitapların “çocuğun eleştiri yeteneğini geliştirmesi, dilsel becerilerinin gelişimine katkı getirmesi ve her türlü önyargıdan arındırılmış olması”nı ifade eden eğitsel özelliklerine hiç değinilmemesi içerik özelliklerinde ortaya çıkan bulguyla örtüşmekte ve bu duruma ilişkin yapılan yorumu desteklemektedir.

Öğrencilerin Nitelikli Çocuk Kitaplarını Seçebilme Konusundaki Yeterlik Algıları

Nitelikli çocuk kitaplarının seçimi konusunda öğrencilerin kendilerini ne kadar yeterli gördüklerine ilişkin öğrenci görüşleri incelendiğinde; kendilerini yeterli ve yetersiz görenlerin hemen hemen eşit bir dağılım gösterdikleri ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki alıntılarda bu durum ve nedenleri sırasıyla sunulmuştur:

“ Ben açıkçası yeterli görmüyorum bu konuda kendimi. Belki ilk çocukluk dönemimde çok fazla kitap okumamamla alakalı olabilir. Sonradan da bu konuda çok fazla araştırmamam başka bir sebep olabilir. İhtiyaç olarak da görüyorum aslında. Hatta benim için çok büyük problem. Düşünüyorum bunu, öğrencilerime ben hangi kitabı önermeliyim. Tabii ki aklıma bazı kitaplar geliyor; ama mesela en belirgin tavsiye edebileceğimiz 100 temel eser geliyor aklıma; ama içerisinden seçmem gerekirse hangilerini seçeceğimi bilmiyorum. Bu konuda yeterli görmüyorum kendimi.” (Ö1)

Balkesir
Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü
Dergisi
Cilt 12 Sayı 21
Haziran 2009
ss.398-412

“ Türkçe öğretmeni adayı olmamıza rağmen biz yetersiziz yani.Öğretmen adayları biz kitap okumuyoruz. Zaten kişinin kendisini geliştirmesi önemli.” (Ö11)

Yukarıdaki alıntılarda nitelikli çocuk kitaplarını seçme konusunda kendilerini yetersiz gördüklerini dile getiren öğrenciler, özeleştiriy yaparak, yeterince kitap okumadıkları ve araştırma yapmadıkları için bir ölçüde kendilerinin bu konuda yeterince duyarlı olmadıklarını dile getirmektedirler.

“ Biz belki de bu zamana kadar dördüncü sınıfa kadar hiç düşünmemiştik bunu. Şimdi staja gidiyoruz, öğrenciler soru soruyor. Bana hangi kitapları okuyalım diye soru sorduklarında ben bu kadar yetersiz olduğumu anladım. Bunun için daha fazla araştırma yapmamız gerekiyor. Aslında en azından çocuk edebiyatı dersi gördük. Ben yatay geçişle geldim. Oradaki dersi sadece kitaptan o şekilde hoca söyledi ve biz ezberle kitaptan yaptık geçtik. Arkadaşımızın dediği gibi burada her kişi bir kitap anlatmış, en azından aklında bir kitap kalmıştır. Ama benim böyle bir şansım olmadı.” (Ö2)

“ Bu konuya girdiğimiz zaman eğitim sistemimize girmemiz gerekiyor. Çocuk Edebiyatı dersinin içeriği ile ilgili sorunlar var. Bir kere dersin uygulaması yok, teorik bir ders. Böyle olunca da konular yüzeysel kalıyor. Bu yüzden de ders bizim açımızdan önemsenmeden geçti.” (Ö5)

Nitelikli çocuk edebiyatı ürünlerini seçebilme konusunda kendisini yeterli görmeyen yukarıda görüşlerine yer verilen iki öğrenci de, bunun nedenini Çocuk Edebiyatı dersinin içeriğine ve işlenişine bağlamaktadır. Gerçekten de eğitim fakültelerinde yer alan Çocuk Edebiyatı derslerinin uygulanmasında bazı sorunlar yaşanmaktadır. “Dersin işlenişinde, amacına uygun etkinlikler yerine, daha çok ‘çocuk edebiyatı tarihi’ ve ‘çocuk edebiyatı türleri’nin öğretilmesine yönelik kuramsal yaklaşımın egemen olduğu bilinmektedir.”(Sever, 2007:44). Şirin (2007b) de, çocuk edebiyatı dersinin okul öncesi ve çocuk edebiyatı türlerini tanıtıcı bir ders biçiminde öğretildiğini ve Türkiye’de çocuk edebiyatı öğretiminde ders verenlerin tamamına yakınının bu alanda eğitim almamış öğretmenlerden oluştuğunu vurgulamaktadır.

Aşağıdaki alıntılarda nitelikli çocuk kitaplarını seçebilme konusunda kendilerini yeterli gören öğrencilerin görüşleri yer almaktadır:

“ Bence yetersizliklerimizi söylüyoruz; ama dört sene boyunca aldığımız bir eğitim var. Artı kendimizi yetiştirmek için yaptığımız şeyler de var. Bunlar da yadsınmaz. O yüzden nitelikli eser seçebiliriz, yeter ki isteyelim ve araştıralım. Karşımıza geldiği zaman bunu mutlaka çözeriz.” (Ö4)

“ Hocam sonuçta biz de bu ortaokul zamanını geçireli fazla olmadı, 7-8 sene oldu en fazla. Kendi açımızdan bir bilgimiz var. Onun verdiği bilgiler daha sıcak kalıyor. Şu anda kafamızda bir düzen var aslında. Burada gördüğümüz teorik bilgilerle beraber bu böyle olmalıymış diyebiliyoruz.” (Ö9)

“ Ben yeterli görüyorum. Aldığımız bir dersimiz vardı çocuk edebiyatı diye. Yaklaşık 70-80 civarında kitap incelenmiş şekilde elimizde var zaten bizim, bütün yönleriyle incelenmiş. İşte konusu, anafikri, kişiler her şeyi incelenmiş bir şekilde. Elimizdeki kaynaklardan yararlanabiliriz o konuda. Okuduğumuz birçok kitapta benim için şu önemlidir: Eğitim açısından çocuğa bir şey kazandırıyor ya yani bir ders veriyorsa okutulmalıdır.” (Ö6)

Yukarıdaki alıntılarda yer alan görüşler bütüncül olarak değerlendirildiğinde; kitap seçimi konusunda kendilerini yeterli gören öğrenciler; çocuk edebiyatı dersi almış olmanın, kendi ilköğretim dönemlerinde edindikleri bilgilerin taze olmasının, ellerinde incelenmiş (Çocuğun gelişim özelliklerine uygunluğu açısından incelenmediği anlaşılıyor.) kitapların var olmasının onları kitap seçimi konusunda yeterli kılacağını düşünmektedirler. Bu öğrencilerin de kendilerini kitap seçimi konusunda yetersiz gören öğrenciler gibi nitelikli çocuk kitaplarının biçimsel,

içerik ve eğitsel özelliklerine ilişkin bilgilerinin kitaplarda bulunması gereken ölçütlere göre sınırlı kaldığı düşünüldüğünde, onların yeterlilik algısıyla çelişkili bir durumun var olduğu ve yeterlik algılarını bu konudaki bilgileriyle destekleyemedikleri söylenebilir. Buna karşın kitap seçimi konusunda kendini yeterli gören bir öğrencinin, aşağıdaki alıntıda görüleceği gibi, yeterlik algısını daha somut ve kitap seçimi konusunda daha doğru göstergelerle yansıttığı söylenebilir:

“ Ben bir çocuk kitabını elime aldığımda önce bir resimlerine bakıp önce bir dış görünüş olarak inceleyip sonra okuduğumda onun çocuklara uygun olup olmayacağını anlayabilirim. İçinde anlatılan olay, kahramanlar çocuğun gelişimine uygun mu; anlatımı açık mı, çocuğun çok anlayamayacağı kelimeler kullanılmış mı, üslubu nasıl; kahramanları iyi mi onu anlayabilirim diye düşünüyorum. Çünkü kendi beğenimiz de var. Bir şekilde biz memnun olduysak biraz daha seviyeyi düşürdüğümüzde onlar da memnun olabilirler.” (Ö3)

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkçe öğretmeni adaylarının nitelikli çocuk edebiyatı ürünlerini seçebilme yeterliklerini belirlemek amacıyla yapılan araştırmada elde edilen sonuçlar öğretmen adaylarının; nitelikli çocuk kitaplarının özelliklerine ilişkin bilgileri yansıtan görüşleri ile nitelikli çocuk kitaplarını seçebilme yeterlikleriyle ilgili algıları çerçevesinde yapılandırılmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının, nitelikli çocuk kitaplarının biçimsel özelliklerinde görsel öğelerin çocuğun estetik gelişimine ve sanat eğitimine katkı getirmesine yönelik bilgileri dile getirmeyip kitapların daha kolay okunmasına ve anlaşılmasına olanak tanıyan ölçütleri ön plana çıkardıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Nitelikli çocuk kitaplarının içerik ve eğitsel özelliklerinde öğretmen adaylarının hem konuların hem de kahramanların seçiminde “gerçeklik”, “kendi kültürümüz”, “öğreticilik” kavramlarını daha çok vurguladıkları ve çocuk kitaplarının okuma kültürü edindirme, duygu evrenini genişletme, anadili bilinci ve duyarlılığı sağlama ve estetik gelişime katkı getirme vb. işlevlerine yeterince önem vermedikleri sonucuna varılmıştır.

Araştırmada nitelikli çocuk edebiyatı ürünlerini seçebilme konusunda kendini yeterli ve yetersiz gören öğretmen adaylarının hemen hemen eşit sayıda olduğu; kitap seçimi konusunda kendini yeterli gören öğretmen adaylarının ise yeterliklerini, nitelikli çocuk kitaplarının özelliklerine ilişkin bilgileriyle yansıtamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Ulaşılan bu sonuçlara dayalı olarak aşağıda belirtilen öneriler getirilmiştir:

Araştırmaya katılan öğrenciler arasında Çocuk Edebiyatı dersinin kredisinin az olduğu ve yalnızca teorik bir ders olmasının yanlış olduğuyla ilgili görüşler de bulunmaktadır. Gerçekten de Türkçe öğretimi sürecinde önemli bir işlevi olan çocuk edebiyatıyla ilgili bir ders yalnızca teorik (3+0) olmamalı; kesinlikle uygulamalı (2+2) bir derse dönüştürülmelidir.

Çocuk Edebiyatı dersinin kredisinin artırılması ya da uygulamalı bir derse dönüştürülmesi elbette sorunların giderilmesinde yeterli değildir. Önemli olan bu derslerin nasıl işlenmesi gerektiğidir. Bu konuda Sever (2007: 44-55) şunları önermektedir: Çocuk edebiyatı öğretiminin içeriğinde; temel kavramların tanımlanması ve öğretimde başvurulacak bilimsel yayınların saptanması, çocuk edebiyatı tarihine genel bakış, erken çocukluk ve çocukluk döneminin gelişim özelliklerinin belirlenmesi, çocuk edebiyatı yapıtlarında bulunması gereken özelliklerin örneklerle incelenmesi ve çocuk edebiyatı öğretiminde uygulama çalışmaları yer almalıdır. Böyle yapılandırılmış bir çocuk edebiyatı dersinde başarılı olan öğretmen adayının nitelikli çocuk kitaplarını seçebilme yeterliğinin de artma olasılığı fazla olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aslan, C. (2006). Yazınsal nitelikli çocuk kitaplarının çocuğun okuduğunu anlama ve yazılı anlatım becerilerine etkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çınar, İ. (2009). Çocuk kitaplarında bulunması gereken bazı özellikler. *Eğitim Dergisi*, 22,1307-1785
- Kaya, M. (2007). Okuma yazma öğretiminde çocuk edebiyatının öğretim amaçlı kullanımındaki yöntem ve teknikler. *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu -Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri (04-06 Ekim 2006) Sempozyum Kitabı*, (Sayfa:117-122). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Maxwell, J. A. (1996). *Qualitative research design: An interpretive approach, thousand oaks*. California: Sage Publications.
- Oğuzkan, A. F. (2000). *Çocuk edebiyatı* (Altıncı Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Oğuzkan, A. F. (1998). “ İyi bir çocuk kitabı dil, anlatım, konu bakımından nasıl olmalıdır ?” *99 Soruda Çocuk Edebiyatı (İkinci Baskı)*. (Hazırlayan: M. R. Şirin), İstanbul: Çocuk Vakfı Yayını, s.210-212.
- Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluations*, Newbury Park, California: Sage Publications.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. (Secaond Edition). Newbury Park, California: Sage Publications.
- Sever, S. (1995). Çocuk kitaplarında bulunması gereken yapısal ve eğitsel özellikler. *Abece*, 107,14-15
- Sever, S. (2003). *Çocuk ve edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sever, S. , Kaya, Z. ve Aslan, C. (2006). *Etkinliklerle Türkçe Öğretimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Sever, S. (2007). Çocuk edebiyatı öğretimi nasıl olmalıdır? *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu -Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri (04-06 Ekim 2006) Sempozyum Kitabı*.(Sayfa:41-56), Ankara:Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Şirin, M. R. (2007a). *Çocuk Edebiyatı Kültürü*. Ankara:Kök Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (2007b). *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2005). *Çocuk edebiyatı (Üçüncü Baskı)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yard. Doç. Dr. Saadet MALTEPE

Uludağ Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü'nden 1994 yılında mezun oldu ve aynı bölümde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı.1997 yılında Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisansını, 2006 yılında da Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dilbilim Anabilim Dalı Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Bilim Dalı'nda doktorasını tamamladı. Saadet Maltepe halen Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.